

УЛОГА НАСЕЉА У ПРОСТОРНО-ФУНКЦИОНАЛНОМ ИНТЕГРИСАЊУ РЕГИОНА ПОДРИЊЕ

Драгица Делић^{1*}

¹Универзитет у Бањој Луци, Природно-математички факултет, Бања Лука, Република Српска

Сажетак: Савремени геополитички и транзициони процеси огледају се у динамичним и интензивним промјенама у географском простору. Њихове очигледне посљедице су промјена административно-територијалне организације простора и просторног размјештаја становништва. У условима наведених процеса долази до концентрације становништва око појединих развојних осовина, које најчешће заобилазе погранични простор који демографски слаби и добија карактер проблемског. Управо такве карактеристике има погранични простор Босне и Херцеговине, то јесте Републике Српске. Имајући у виду да је за регионално повезивање од кључног значаја погранични простор, у овом раду разматра се улога насеља у трансграничном повезивању и формирању потенцијалног трансграничног региона Подриње између Републике Српске и Србије. Анализом демографских карактеристика, као предуслова за одрживост, утврђен је проблемски карактер пограничног простора. Резултати просторно-функционалне анализе указују на постојећа кореспондентна насеља као кључне развојне половине, али препознају и друга погранична насеља у простору као потенцијалне носиоце развоја и трансграничног повезивања.

Кључне ријечи: кореспондентна насеља, погранични простор, трансгранични регион, трансгранична сарадња, проблемско подручје, Подриње.

Original scientific paper

THE ROLE OF SETTLEMENTS IN SPATIAL-FUNCTIONAL INTEGRATION OF THE PODRINJE REGION

Dragica Delić^{1*}

¹University of Banja Luka, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Banja Luka, Republic of Srpska

Abstract: Contemporary geopolitical and transition processes are reflected in dynamic and intense changes in the geographical area. Changes in spatial administrative-territorial organization and population distribution are their evident consequences. In terms of these processes, the population is concentrated around some developmental axes that most often circumvent the border area which weakens them demographically and gives them the character of a problematic one. The border area of Bosnia and Herzegovina, i.e. of the Republic of Srpska, has such characteristics. Having in mind that the border areas are crucial for regional integration, this paper discusses the role of border settlements in cross-border integration and the formation of the potential Podrinje cross-border region between the Republic of Srpska and Serbia. Analysis of demographic characteristics, as a prerequisite for sustainability, suggests the problematic character of this border area. The results of spatial-functional analysis showed that existing correspondent settlements are key development nodes, but other border settlements that could have leading role in the development and cross-border integration were also recognized.

Key words: correspondent settlements, border area, cross-border region, cross-border cooperation, problem area, Podrinje.

*Аутор за кореспонденцију: Драгица Делић, Универзитет у Бањој Луци, Природно-математички факултет, Младена Стојановића 2, 78000 Бања Лука, Република Српска, Босна и Херцеговина, Е-mail: dragica.delic@pmf.unibl.org
Corresponding author: Dragica Delić, University of Banja Luka, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Mladena Stojanovića 2, 78000 Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina, E-mail: dragica.delic@pmf.unibl.org

УВОД

Иако одавно актуелна у оквирима Европске уније, трансгранична сарадња на простору Југоисточне Европе добија на значају тек у посљедње двије деценије. Том периоду претходиле су геополитичке и административно-територијалне промјене које су довеле до економске, социјалне и културолошке трансформације у границама датог простора. Некада територијално јединствен простор, обједињен у границама СФРЈ, након насилне дезинтеграције губи своју дотадашњу функционалност. Одређивањем нових граница између новонасталих држава, прекинути су економски токови, долази до нових миграционих помјерања, те некада отворене границе постају „тврде“ и затворене. Државе Југоисточне Европе теже ка интеграцији у Европску унију. Како би успјешно прошле кроз процес стабилизације и придруживања, један од задатака јесте формирање трансграничних региона, који представљају најчешћи облик трансграничне сарадње (Živković, Mandić, Papić, & Stanojević, 2016a).

Босну и Херцеговину карактерише комплексна и за развој ограничавајућа, територијално-административна структура. Њен ентитет, Република Српска, у односу на Федерацију Босне и Херцеговине, има повољније услове за развој трансграничне сарадње што је условљено географским положајем и обликом територије Републике Српске. Вањска републичка граница Републике Српске, уједно је државна граница Босне и Херцеговине. Управо на тој граници важно је препознати пограничне просторе који би послужили као потенцијалне зоне трансграничне сарадње са окружењем. Исту важност има препознавање комплементарног прекограничног простора у сусједним државама како би могли да заживе у трансграничне (прекограничне) регионе. Имајући у виду да Република Српска на истоку већим дијелом граничи са Србијом, те да са обе стране границе живи иста (српска) етничка група која говори истим (српским) језиком и има

INTRODUCTION

Although a current issue within in the European Union for a long time, the cross-border cooperation in the Southeast Europe region had gained importance during the last two decades. That was preceded by geopolitical and administrative-territorial changes which led to the economic, social and cultural transformation of this region. Once one single territorial unit within the boundaries of the SFRY, after violent disintegration, it loses functionality. By establishing new boundaries among the newly formed countries, the economic flows were interrupted, new migrations began, and open borders became „hard“ and closed. The Southeast European countries are aspiring to integrate into the European Union. In order to successfully pass the stabilization and association process, one of the tasks before them is to form cross-border regions, which are the most common form of transnational cooperation in the European Union (Živković, Mandić, Papić, & Stanojević, 2016a).

Bosnia and Herzegovina is characterized by a complex territorial-administrative structure that is a limiting factor for development. Its entity, the Republic of Srpska (in relation to the Federation of Bosnia and Herzegovina), due to its geographical location and shape of the territory, has more favorable conditions for cross-border cooperation. The external border of the Republic of Srpska is at the same time the state border of Bosnia and Herzegovina. It is important to identify, precisely at that border, the border areas that could be potential cross-border cooperation zones with the surrounding regions. It is equally important to identify complementary cross-border areas in the neighboring countries so that they can outgrow into cross-border regions. Bearing in mind that the Republika Srpska's eastern border for the most part is the border with Serbia, and that on both sides of the border lives the same ethnic group (Serbs) that speaks the same (Serbian) language and has a mutual history, i.e. that it is an integral ethnic Serbian region (Živković,

заједничку историју, то јест да се ради о етнички јединственом српском геопростору (Živković, Mandić, Papić, & Stanojević, 2016b), намеће се закључак да управо на овом простору постоје реалне претпоставке за формирање трансграничног региона. „На основу заједничке историје, културе и језика, погранична подручја имају више шанси да се интегришу и створе привлачан погранични регион“ (Székely, 2013, стр. 64). Политички и економски уситњен простор, сличних развојних проблема, кроз концепт трансграничне сарадње има веће могућности за њихово рјешавање, те се успостављање сарадње између пограничних региона сусједних земаља намеће као нужност. Погранични простори често носе епитет „мање развијеног“, „запостављеног“, „проблемског“ дијела територије која припада једној држави. Босна и Херцеговина карактерише се управо таквим пограничним простором (Živković et. al., 2016b). У Републици Српској већи дио проблемског подручја обухвата управо њен источни погранични простор (Живковић, Папић, & Станојевић, 2013). Његове основне карактеристике су: привредна заосталост, инфраструктурна изолованост, демографско старење и депопулација. С обзиром на административно-територијалну организацију, погранични простор Босне и Херцеговине чини читав ентитет Република Српска. „По природи своје територије РС у цјелости има карактер пограничног простора и изражен карактер периферије“ (Живковић, 2007, стр. 153). Погранични простори држава са којима Босна и Херцеговина граничи имају сличне, у мањој или већој мјери изражене, карактеристике. Као инструмент за превазилажење оваквог несразмјерног просторног развоја може послужити концепт трансграничне сарадње и формирање трансграничних региона. Пракса трансграничне сарадње довела је до формирања Европске уније те се препоручује свим државама које претендују на чланство у њој. Као резултат овакве сарадње погранични мање развијени простори интегришу се са сусједним те настају трансгранични региони. „Трансгранични регион као нови вид концепта планирања пограничних

Mandić, Papić, & Stanojević, 2016b), it can be concluded that precisely over this area there are real prerequisites for the cross-border region formation. „Based on common history, culture, and language, the border areas have more chance to become integrated and create an attractive border region“ (Székely, 2013, p. 64). The politically and economically fragmented area, with similar development issues, through the concept of transnational cooperation has greater possibilities for solving them; hence, the establishment of cross-border cooperation between border regions of neighboring countries is imposed as a necessity. Border areas are often described as „less developed“, „neglected“, or „problematic“ part of the state territory. Bosnia and Herzegovina is characterized precisely by such kind of a border area (Živković et. al., 2016b). In the Republic of Srpska, most of the problem areas are located in its eastern border area (Живковић, Папић, & Станојевић, 2013). Its basic characteristics are economic backwardness, infrastructure isolation, population ageing and depopulation. Given the administrative-territorial organization, the entire entity of the Republic of Srpska is the border area of Bosnia and Herzegovina. „Given the shape of its territory, the Republic of Srpska itself has the character of the border area and the prominent character of the periphery“ (Живковић, 2007, p. 153). The border areas of countries which Bosnia and Herzegovina borders with have similar, more or less pronounced, characteristics. As an instrument for overcoming this disproportionate spatial development, the concept of transnational cooperation and the formation of cross-border regions can be helpful. The practice of transnational cooperation has led to the formation of the European Union, so it is recommended to all countries that are aspiring to become its member. As a result of such cooperation, the less developed border areas integrate with the neighboring ones to form cross-border regions. „Cross-border region, as a new concept of border-area planning, is becoming more and more current in the new

подручја све је актуелнији у политици нове регионализације Европе, односно процесима формирања еврорегиона“ (Живковић, 2007, стр. 151). Након дезинтеграције СФРЈ границе некадашњих република, данас самосталних држава, постале су „тврђе“ те су отежале економске токове и проток становништва. По завршетку ратних дешавања и преразмјештаја становништва, постоје реалне основе за прекограничну сарадњу кроз умањивање баријерности новонасталих граница. „У условима мира и отворених граница, повећавају се користи граничне локације, које индукују ефекат привлачења развојних импулса и повезивање два или више пограничних у један трансгранични регион.“ (Грчић, 2002, стр. 13). У случају Босне и Херцеговине, Република Српска због свог пограничног положаја има кључну улогу у процесу сарадње са државама које је окружују. Управо из тог разлога важно је уочити просторе који имају потенцијал да ту сарадњу и остваре. С обзиром на историјско-географски контекст, први такав простор у планирању трансграничне сарадње је простор Подриња, који чини погранични простор између Републике Српске, Србије и Црне Горе.

Предмет рада је погранични регион Подриња. Циљ рада је дефинисање потенцијалног трансграничног региона Подриња и утврђивање улоге кореспондентних насеља у успостављању трансграничне сарадње. Задаци рада усмјерени су на издвајање трансграничног региона и анализу савремених географских обиљежја пограничног простора и насеља између Босне и Херцеговине (Републике Српске) и Србије.

ДЕФИНИСАЊЕ И ПОЛОЖАЈ ТРАНСГРАНИЧНОГ РЕГИОНА ПОДРИЊЕ

Иако као регион није званично издвојена нити просторно дефинисана, територија Подриња се „релативно прецизно може индивидуалисати у физичко-географском, економско-географском, па и политичко-

policy of regionalization in Europe, i.e. in the formation of Euroregions“ (Живковић, 2007, p. 151). After the disintegration of the SFRY, the borders of the former republics (now independent countries) became „harder“ and made difficult economic and population flows. After the war and the population relocations, there are real possibilities for cross-border cooperation through the reduction of the newly emerged boundaries barriers. „In terms of peace and open borders, the benefits of border location increases, which induce the effect of attracting developmental impulses and connecting two or more border areas in a one cross-border region.“ (Грчић, 2002, p. 13). In the case of Bosnia and Herzegovina, the Republic of Srpska plays a key role in the process of cooperation with the surrounding countries because of its border position. Therefore, it is important to identify the areas that have the potential to achieve that cooperation. Considering the historical and geographical context, the first such area in the planning of transnational cooperation is the Podrinje area, as a border area between the Republic of Srpska, Serbia and Montenegro.

The study area of this paper is the Podrinje border region. The aim of the paper is to define the potential cross-border region of Podrinje and to determine the role of correspondent settlements in establishing transnational cooperation. Tasks of the paper are focused on defining the cross-border region and analyzing the contemporary geographical features of the border area (and settlements) between Bosnia and Herzegovina (the Republic of Srpska) and Serbia.

DEFINING THE PODRINJE CROSS- BORDER REGION AND ITS GEOGRAPHICAL POSITION

Although the region is not officially marked off nor spatially defined, the Podrinje territory can be „relatively precisely individualized in the physical-geographical, economic-geographical, as well as the political-geographical terms“ (Степић, 1995, p. 27). This paper focuses

географском смислу“ (Степић, 1995, стр. 27). У овом случају анализа географског положаја ће се усмјерити на дио компоненти које га сачињавају, а важне су претпоставке трансграничне сарадње. То су физичко-географски, историјско-географски, саобраћајно-географски и економско-географски положај. Анализом је обухваћен мањи простор од простора који Подриње подразумева, а ограничен је на територије градова и општина смјештених уз државну границу између Србије и Републике Српске (Босне и Херцеговине) (Сл. 1 и Таб. 1). У Републици Српској то су градови Бијељина (БН) и Зворник (ЗВ), и општине: Братунац (БР), Сребреница (СР), Вишеград (ВИ), Рудо (РО) и Чајниче (ЧА). У пограничном простору Србије то су градови: Шабац (ША), Лозница (ЛО) и Ужице (УЕ), те општине: Богатић (БЋ), Мали Зворник (МЗ), Љубовија (ЉУ), Бајина Башта (ББ), Чајетина (ЧЈ) и Прибој (ПБ). Површина на овакав начин издвојеног простора износи 7,877 km².

on the analysis of the geographical position components, which are important prerequisite for transnational cooperation. These are the physical-geographical, historical-geographic, traffic-geographical, and economic-geographical position. The analysis covers a smaller area than the Podrinje implies, and it is limited to the territories of cities and municipalities that are located along the state border between Serbia and the Republic of Srpska (Bosnia and Herzegovina) (Fig. 1 and Tab. 1). In the Republic of Srpska, these are the cities of Bijeljina (BN) and Zvornik (ZV), and the municipalities of Bratunac (BR), Srebrenica (SR), Višegrad (VI), Rudo (RO) and Čajniče (ČA). In the border area of Serbia, these are the cities of Šabac (ŠA), Loznica (LO) and Užice (UE) and municipalities of Bogatić (BĆ), Mali Zvornik (MZ), Ljubovija (LJU), Bajina Bašta (BB), Čajetina (ČJ) and Priboj (PB). Study area, defined in this way, covers an area of 7,877 km².

Таб. 1. Најкраћа међусобна удаљеност општинских центара и градова у Подрињу
Tab. 1. The shortest distance between the municipal centers and cities in Podrinje

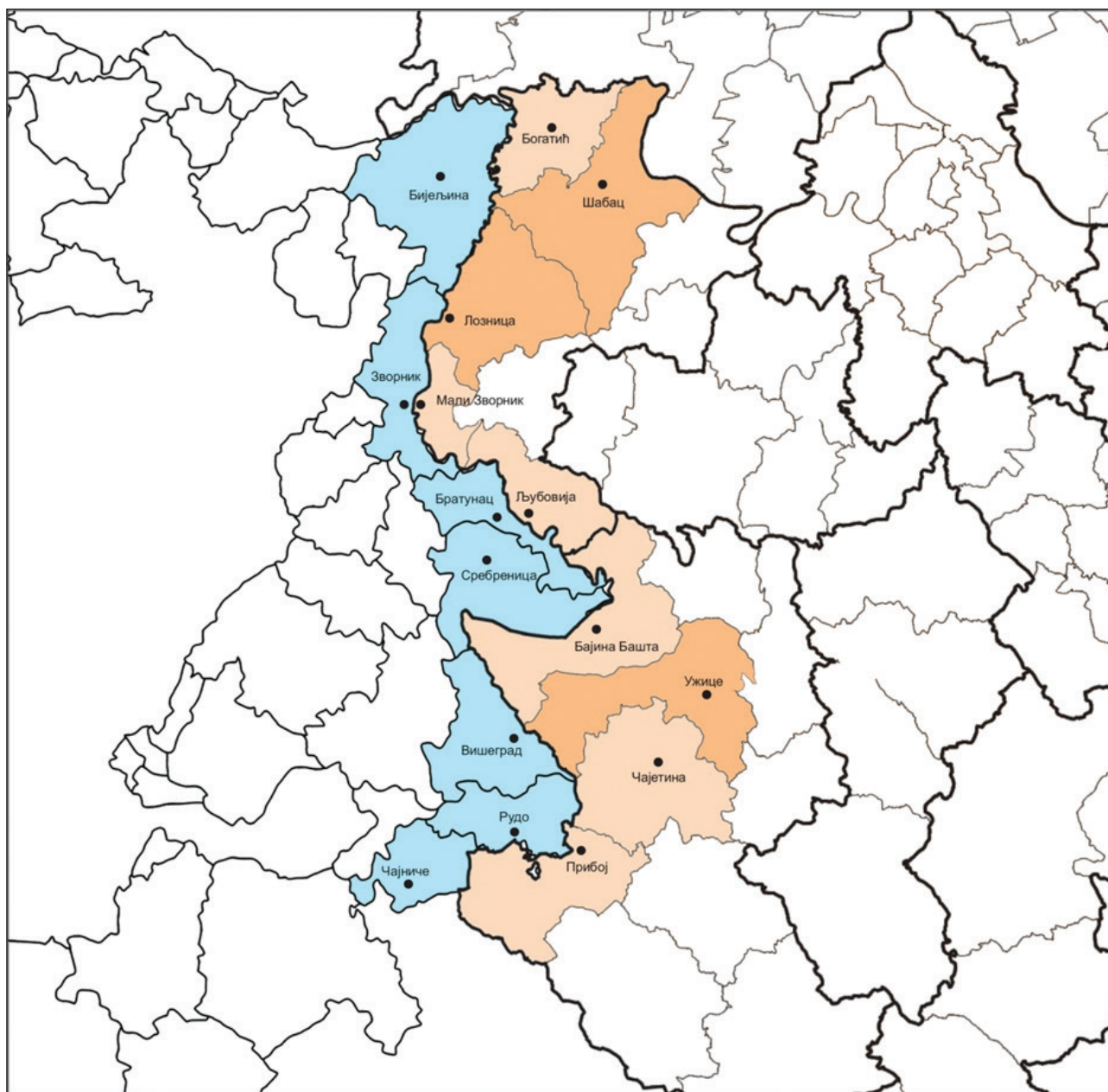
Општине и градови / Municipalities and cities	Удаљеност између општинских центара и градова (km) / Distance between municipal centers and cities (km)
Бијељина – Богатић; Шабац; Лозница / Bijeljina – Bogatić; Šabac; Loznica	27.2; 47.2; 31.8
Зворник – Мали Зворник; Лозница / Zvornik – Mali Zvornik; Loznica	2.7; 26.3
Братунац – Љубовија / Bratunac – Ljubovija	7.4
Сребреница – Бајина Башта; Ужице / Srebrenica – Bajina Bašta; Užice	60.5; 80.6
Вишеград – Бајина Башта; Ужице / Višegrad – Bajina Bašta; Užice	62.5; 67.7
Рудо – Чајетина; Прибој / Rudo – Čajetina; Priboj	85.6; 20.7

Међу наведеним насељима Зворник и Мали Зворник, те Братунац и Љубовија, представљају „градове близанце“, односно типична кореспондентна насеља, док

Among these settlements, Zvornik and Mali Zvornik and Bratunac and Ljubovija represent „twin cities“, i.e. typical correspondent settlements, whereas

остала наведена насеља, веће међусобне просторне дистанце, нису класични примјери кореспондентних насеља, али у просторно-функционалној организацији Подриње имају ту улогу, те су у раду посматрани као потенцијална кореспондентна насеља, односно концентришуће тачке у простору које треба да обједине пограничне просторе Републике Српске и Србије у трансгранични регион Подриње.

the others, characterized by larger spatial distances, are not classic examples of correspondent settlements, but in spatial-functional organization of Podrinje play this role, as potential correspondent settlements, or concentrating points that should integrate the border areas of the Republic of Srpska and Serbia into the Podrinje cross-border region.

Сл. 1. Пограничне општине и градови Републике Српске и Србије – трансгранични регион Подриње
Fig. 1. Border municipalities and cities of the Republic of Srpska and Serbia – Podrinje cross-border region

Само име овог региона говори да се ради о простору који је смјештен с обје стране ријеке Дрине која у њему заузима централно мјесто. Са својим притокама ријека Дрина повезује дијелове западне Србије, сјеверозападне Црне Горе и источне Херцеговине. Управо слив ријеке Дрине одредио је физичко-географски карактер овог простора.

Пружајући се меридијанским правцем повезује различите физичко-географске макро цјелине, планинску на југу и панонску на сјеверу. Ријечни слив Дрине оивичен је планинама које се од југа ка сјеверу спуштају у плодне равнице, Семберију у Републици Српској и Мачву у Србији. Разноврсност физичко-географских карактеристика (геолошких, рељефних, климатских и хидролошких) условила је подјелу овог региона на Горње, Средње и Доње Подриње. Интегрално посматрајући физичко-географски положај је повољан, јер подржавајући контактност различитих географских и административно-територијалних цјелина (држава) доприноси њиховом лакшем повезивању и транзитности између истих. Простор Подриња, кроз најранију познату историју до савременог доба, имао је карактер граничног који је у зависности од историјских околности имао распон од глобалног до регионалног нивоа. Третиран је као формална или неформална граница од периода када је представљао границу Источног и Западног римског царства, све до данас када представља границу између двије државе. Иако периферан, у смислу пограничног, на овом простору су се преплитали различити културно-цивилизацијски утицаји и елементи. Овакав историјско-географски контекст утицао је на правце и интензитет (не)развијености овог простора. У данашњим оквирима Подриње, у условима мира, има претпоставке за уједињен развој са обје стране границе и ублажавање његове граничне улоге.

Физичко-географски положај, у спрези са историјско-географским развојем, условио је саобраћајно-географски положај Подриња. Истакнута транзитност долине

The region name suggests that it is an area located on both sides of the Drina River, which occupies a central position within it. Along with its tributaries, the Drina River connects parts of the western Serbia, the northwestern Montenegro and the eastern Herzegovina. The Drina River basin has determined the physical-geographical character of this area.

Following the meridian direction, it connects the different physical-geographical macro regions, mountainous in south and Pannonian in north. The Drina River basin is surrounded by mountains which are descending from south into the alluvial plains, Semberija in the Republic of Srpska and Mačva in Serbia, in north. The diversity of physical-geographical characteristics (geological, relief, climatic and hydrological) has caused the division of this region into the Upper, Middle and Lower Podrinje. In general, the physical-geographical position is advantageous, given that the contact between different geographical and administrative-territorial units (countries) helps to ensure easy connection and transit between them. The Podrinje area, from the earliest known history to modern times, had a character of a border area, which, depending on the historical circumstances, ranged from global to regional level. It has been treated as a formal or informal border since the period when represented the border between the Eastern and Western Roman Empire until modern day when represents the border between two countries. Although peripheral, i.e. border, over this area are intertwined different cultural and civilizational influences and elements. This historical-geographical context influenced the direction and intensity of this area (un) development. Now, in terms of peace, Podrinje has the preconditions for balanced development on both sides of the border and for the mitigation of its border role.

The physical-geographical position, in conjunction with the historical-geographical development, determines the traffic-geographical position of Podrinje. The prominent transit character of the Drina River valley is the

ријеке Дрине главна је претпоставка за постојање саобраћајних праваца и саобраћајне доступности цијеле регије у правцу сјевер–југ. Међутим, историјско-географски контекст и баријерност ријеке Дрине условили су (не)постојање саобраћајних праваца и контактности у правцу исток–запад, то јесте граничних прелаза између Републике Српске и Србије. То значи да је саобраћајни положај у зависности од политичких прилика промјењив, у условима мира има изузетну важност и повољан је, а у условима нестабилности, политичке нетрпељивости и рата губи на значају. Савремени саобраћајно-географски положај Подриња повољан је јер чини раскрсницу путева различитог нивоа важности (локалних, регионалних, магистралних). Ипак, важно је напоменути да је због конфигурације терена, у простору Горњег Подриња мања густина путне мреже у односу на Доње Подриње гдје је она развијенија. За развој прекограничног региона од изузетног значаја ће бити планирање изградње мостова на мјестима потенцијалне интеракције становништва. Савремени економско-географски положај условљен је физичко-географским, историјско-географским и саобраћајно-географским положајем. Главну привредну дјелатност Подриња чини пољопривреда. Тодоровић (2002) наводи да је на простору пограничних општина Србије у Подрињу заступљена тржишна мјешовита пољопривреда са знатним удјелом воћарства (Богатић, Шабац, Лозница и Мали Зворник), затим тржишна пољопривреда са заступљеном сточарском производњом (Прибој, Чајетина и Ужице) и традиционални тип пољопривреде у којем преовладава биљна производња (Бајина Башта и Љубовија). Због великог хидропотенцијала ријеке Дрине, енергетика је у Подрињу важна грана привреде. Живановић (2014) наводи да је хидроенергетика најперспективнија привредна грана регије. Поред четири велике и неколико мањих хидроелектрана, у плану је изградња нових. Кањон ријеке Дрине представља резерват природе и због својих природних феномена, те очуваног богатог културно-

main prerequisite for the existence of the traffic routes and the traffic accessibility of the entire region in the north–south direction. However, the historical-geographical context and the barrier character of the Drina River caused the (non)existence of traffic contactability in the east–west direction, i.e. border crossings between the Republic of Srpska and Serbia. This means that the traffic position, depending on the political circumstances, is variable. In terms of peace, it is favorable and of great importance, but in terms of instability, political intolerance and war, loses its significance. Contemporary traffic position of Podrinje is favorable because it makes the crossroads of different importance levels (local, regional, highways). It is important to note that because of the terrain configuration, the Upper Podrinje is characterized by lower density of the road network compared to the Lower Podrinje where it is more developed. For the development of the cross-border region, it will be extremely important to plan construction of bridges at points of potential population interaction. The contemporary economic-geographical position is conditioned by the physical-geographical, historical-geographical and traffic-geographical position. Agriculture is the main economic activity in Podrinje. Тодоровић (2002) states that mixed market agriculture with a significant share of fruit growing is present in the border municipalities in Serbia (Bogatić, Šabac, Loznica and Mali Zvornik), followed by market agriculture represented with cattle production (Priboj, Čajetina, Užice) and traditional type of agriculture in which the plant production prevails (Bajina Bašta and Ljubovija). Due to the large hydropower potential of the Drina River, energetics is an important economic sector. Живановић (2014) states that hydropower is the most promising economic branch of the region. In addition to four large and several small hydropower plants, the new ones are planned. The Drina River canyon is a nature reserve and because of its natural phenomena, and preserved rich cultural and historical heritage, represents the

историјског наслеђа, чини окосницу развоја туризма у Подрињу. Трансгранична сарадња у овој привредној дјелатности намеће се као логичан искорак у очувању и валоризацији природних и културно-историјских вриједности са обје стране ријеке Дрине. Дугорочна очуваност квалитета животне средине и екосистема наведених подручја условљена је јединственим приступом у његовој валоризацији и управљању, чиме се потенцира трансгранична сарадња као нужни облик просторно-функционалног организовања и дјеловања. У Подрињу постоји извјесна комплементарност привредних активности која проистиче из повољног економско-географског положаја.

МАТЕРИЈАЛИ И МЕТОДЕ

Методолошки оквир рада чини географско-историјски метод, метод анализе, синтезе, компарације, генерализације, издвајања, те математичко-статистички, графичко-илустративни и картографски метод. Основни извори података јесу просторно-плански документи, те научна и стручна литература која третира простор Подриња. За компаративну анализу демографских карактеристика и развоја кориштени су подаци статистичких завода Републике Српске и Републике Србије, то јесте пописи становништва из 1991. године (за обје државе), 2011. године (за Србију) и 2013. године (за Босну и Херцеговину – Републику Српску). Просторни размјештај и старосна структура становништва анализирани су у функцији демографске одрживости и валоризације простора, а етничка структура у функцији политичке стабилности и културног повезивања региона. Старосна и национална структура становништва Подриња анализирани су као демографске карактеристике које утичу на успостављање и одрживост потенцијалног трансграничног региона. Анализом је обухваћено и укупно кретање броја становника и просторни размјештај у новијој историји Подриња. Под укупним кретањем становништва подразумијева се кретање узроковано свим

backbone of tourism development in Podrinje. Cross-border cooperation in this economy sector imposes itself as a logical step forward in the preservation and valorization of natural and cultural-historical values on both sides of the Drina River. The long-term preservation of the environment and ecosystems quality in these areas is conditioned by a mutual approach in its valorization and management, thus emphasizing cross-border cooperation as the necessary form of spatial-functional organization and action. In the Podrinje region, there is a certain complementarity of economic activities which arises from a favorable economic and geographical position.

MATERIALS AND METHODS

The methodological framework of the paper implies the use of historic-geographical method, method of analysis, synthesis, comparison, generalization and separation, mathematical-statistical, graphic-illustrative and cartographic methods. The main data sources were spatial planning documents, and scientific and professional literature that covers the Podrinje region. For the comparative analysis of demographic characteristics, data from statistical institutions of the Republic of Srpska and Serbia were used, i.e. 1991 census (for both countries), and 2011 (for Serbia) and 2013 (for Bosnia and Herzegovina – the Republic of Srpska) censuses. The population spatial distribution and age structure were analyzed as the function of demographic sustainability and spatial valorization, and the ethnic structure as the function of political stability and cultural integration of the region. The age and national structure of the Podrinje population were analyzed as demographic characteristics which influence the establishment and sustainability of the potential cross-border region. The analysis included changes in total population and spatial distribution of the people in the recent history of Podrinje. The changes in

промјенама, како природним тако и механичким кретањем, насталим у неком периоду. Не улазећи у интензитет и видове промјена, анализирана је укупна промјена броја становника Подриња у посљедњем међупописном периоду. Социо-економска структура и инфраструктурна опремљеност анализирани су са аспекта развијености функција и могућности просторно-функционалног повезивања. Подаци о инфраструктурној опремљености преузети су са интернет страница: <http://www.eduinfo.ba>; <http://bolnice.yuportal.com/> и <https://www.zdravstvo-srpske.org/>.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Демографски развој Подриња

Демографски потенцијал основна је претпоставка за функционисање и опстанак неког простора. Када је у питању погранични простор, због његове периферности, постоји ризик од депопулације и слабљења демографског потенцијала. Зато је сагледавање демографских карактеристика интегралан дио анализе могућности сарадње пограничних простора двију држава. Компаративна анализа укупног кретања броја становника Подриња у посљедњем међупописном периоду показује да је та промјена негативна у скоро свим пограничним општинама и градовима са обје стране Дрине (Сл. 2). Највећа негативна промјена у броју становника забиљежена је у општинама Вишеград (-52.2 %), Чајниче (-47.5 %) и Сребреница (-68.5 %). Најмања негативна промјена десила се у градовина Шабац (-5.5 %), Лозница (-8.6 %) и Ужице (-5.5 %), те у општини Чајетина (-7.9 %). Процес депопулације карактерише цијели регион изузев подручја града Бијељина гдје је забиљежен пораст броја становника за 7.3 % који је посљедица ратних миграција. Крећући се са простора Крајине ка Србији током ратних дешавања, становништво се у великом таласу присилних миграција задржавало на простору града Бијељине, као првој безбједној зони за живот и настањивање. Упоређујући промјену

total population cover both natural changes and migrations occurring in a certain period. Without going into the intensity and types of changes, the overall change in total population of Podrinje between two last censuses was analyzed. Socio-economic structure and infrastructure were analyzed in order to determine the development of functions and possibilities of spatial-functional connections. Data on infrastructure were retrieved from the web sites: <http://www.eduinfo.ba>, <http://bolnice.yuportal.com/> and <https://www.zdravstvo-srpske.org/>.

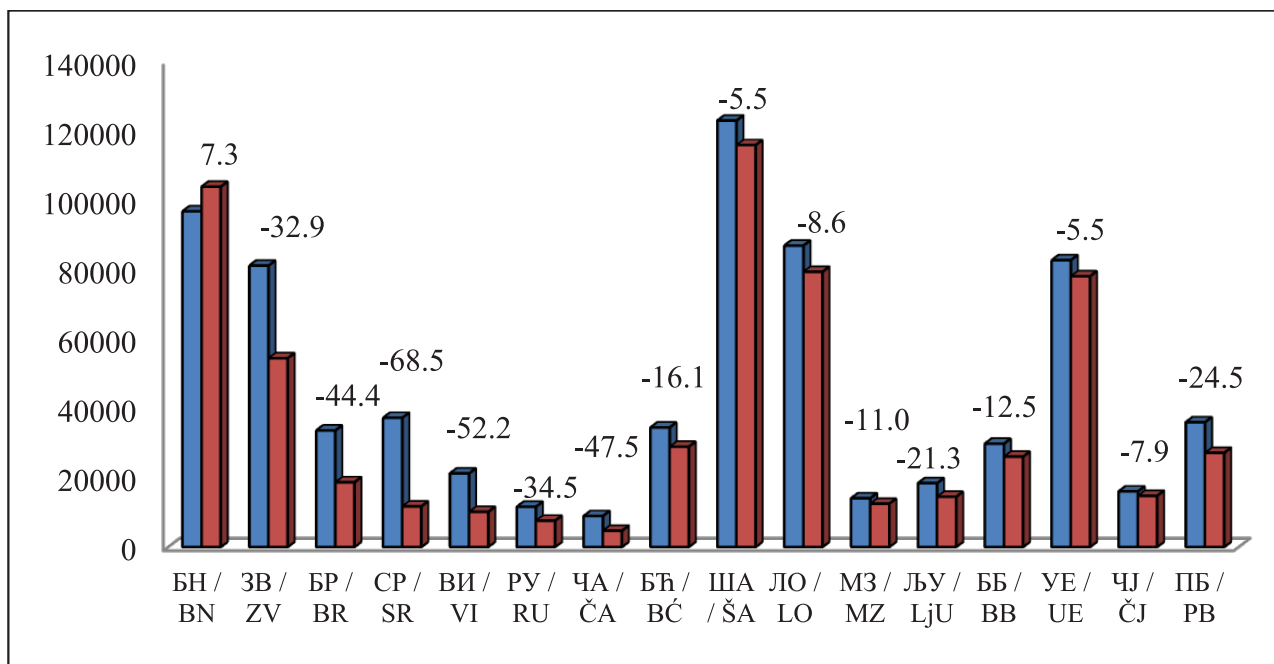
RESULTS AND DISCUSSION

Demographic development of the Podrinje

Demographic potential is the basic prerequisite for the functioning and sustainability of a certain area. When it comes to the border area, due to its peripherality, there is a risk of depopulation and decline in demographic potential. Therefore, investigation of demographic characteristics is an integral part of the analyses of cooperation possibilities between two countries' border areas. A comparative analysis of the changes in total population of Podrinje during the last intercensus period shows that this change is negative in almost all border municipalities on both sides of the Drina River (Fig. 2). The largest negative population change was recorded in the municipalities of Višegrad (-52.2 %), Čajniče (-47.5 %) and Srebrenica (-68.5 %). The smallest negative change occurred in the cities of Šabac (-5.5 %), Loznica (-8.6 %) and Užice (-5.5 %), and the municipality of Čajetina (-7.9 %). The depopulation is a characteristic of the entire region, except the city of Bijeljina, where population increased by 7.3 %, as a consequence of war migrations. Moving from the Krajina region to Serbia during the war, the population in a massive wave of forced migrations retained on the territory of the Bijeljina, the first safe zone for life and settlement. Comparing the change in the population in the municipalities and cities

броја становника у општинама и градовима Републике Српске са промјеном у општинама и градовима Србије, долази се до закључка да је тренд смањења броја становника израженији у пограничном простору Републике Српске гдје најмањи губитак износи -32.9 % (град Зворник), док је у пограничном простору Србије највећи губитак од -24.5 % забиљежен у општини Прибој.

of the Republic of Srpska with changes in the municipalities and cities of Serbia, it can be concluded that the population decrease is more pronounced in the border area of the Republic of Srpska where the lowest recorded decline was -32.9 % (the city of Zvornik), whereas the largest decline of -24.5 % in the border area of Serbia was recorded in the municipality of Priboj.

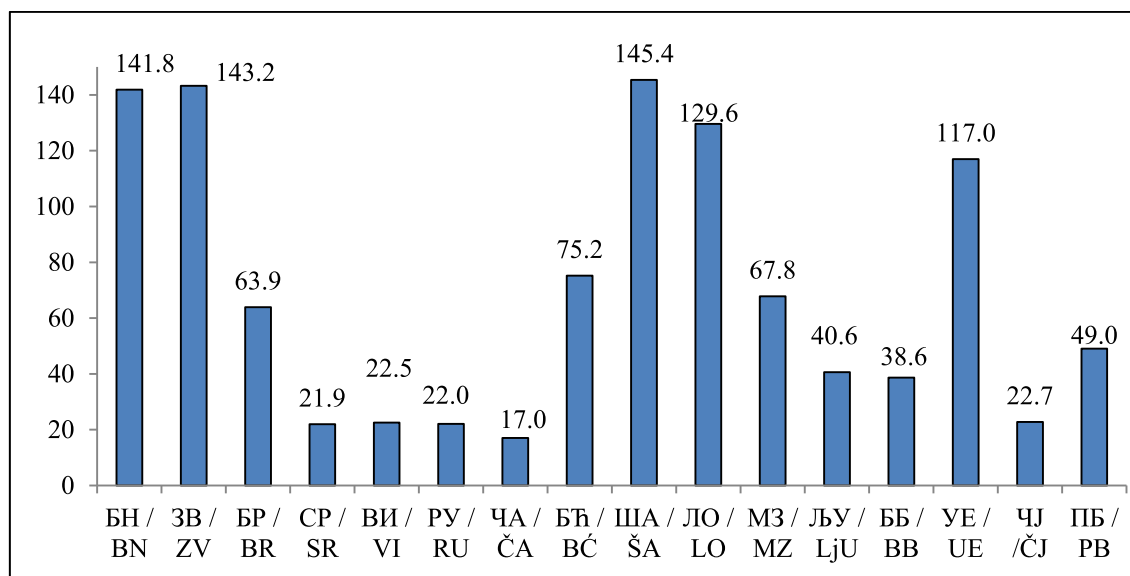

Сл. 2. Промјена броја становника у Подрињу између два посљедња пописа (у %)

Fig. 2. Changes in population in Podrinje between the last two censuses (in %)

Поред укупног кретања броја становника, за анализу демографског потенцијала важан показатељ је просторни размјештај становништва и густина насељености. Карактеристика пограничних простора јесу депопулација и ниска густина насељености. Погранични простор који припада трансграничном региону Подриње има неравномјеран просторни размјештај становништва (Сл. 3). Високим степеном концентрације становништва карактеришу се градови Бијелина и Зворник на територији Републике Српске, те градови Шабац и Ужице и општина Лозница на територији Србије. Остатак простора карактерише средња или ниска густина насељености.

In addition to the total population change, the spatial distribution of the population and the population density are important indicators for the analysis of demographic potential. Characteristics of the border area are depopulation and low population density. The border area of the Podrinje cross-border region is characterized by the uneven spatial distribution of the population (Fig. 3). Cities of Bijeljina and Zvornik on the territory of the Republic of Srpska, as well as the cities of Šabac and Užice and the municipality of Loznica on the territory of Serbia, are characterized by a high degree of population concentration. The remaining areas are characterized by medium or low population density.

Сл. 3. Густина насељености у Подрињу према последњем попису (ст/км²)

Fig. 3. Population density in Podrinje according to the last census (people per km²)

Посматрајући Подриње као интегралан простор, а упоређујући погранични простор са обје стране границе, јасно се могу издвојити зоне високе и ниске густине насељености (Сл. 3). Тако се на сјеверу региона, са обје стране границе, налази већа концентрација становништва, која опада према југу (са појединим изузецима неких градова). Важно је нагласити да се у досадашњем развоју овог простора становништво концентрисало око развојних центара, те да су ријетко насељена подручја истовремено „проблемска“, јер у пограничној зони немају довољно снажан развојни пол који би концентрисао становништво око себе. Ова подручја обухватају јужни дио Подриња (у физичко-географском смислу Горње Подриње).

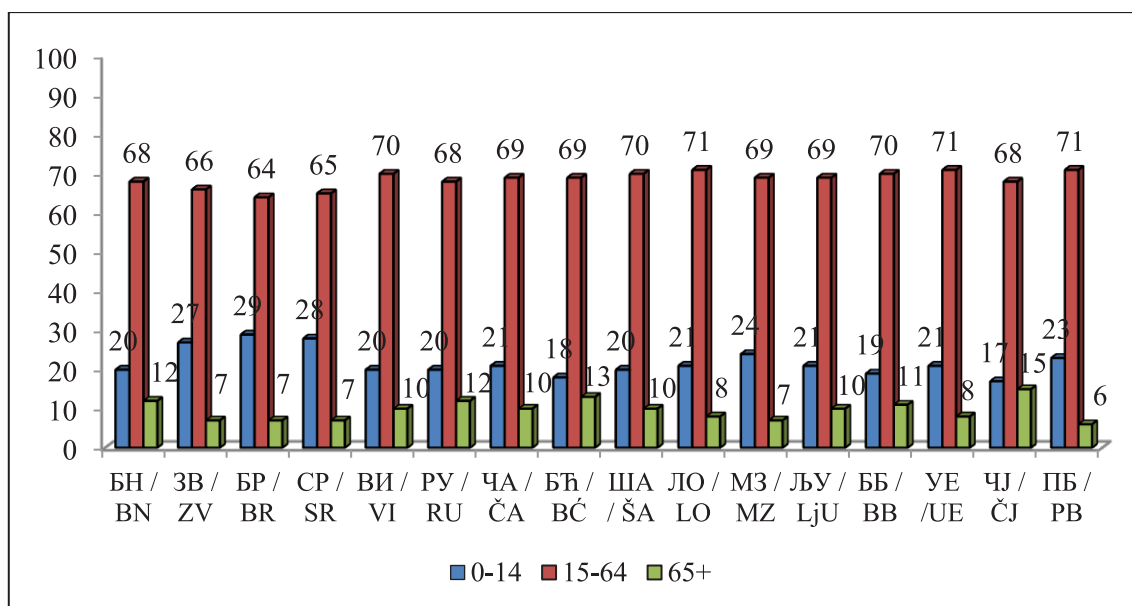
Полна и старосна структура представљају биолошку структуру јер су условљене прије свега природним кретањем становништва. На полно-старосну структуру становништва могу утицати различити природни и друштвени фактори. Биолошка структура становништва има велики значај за остале структуре становништва. Директна посљедица ратних дешавања на овом простору јесте интензивирање процеса старења становништва. Према попису становништва из 1991. године (Сл. 4), Подриње одликује релативно повољна

By observing the entire Podrinje region integrally and comparing the border areas on both sides of the border, it is possible to distinguish clearly zones of high and low population density (Fig. 3). Thus, in the northern part of the region, on both sides of the border, there is a higher concentration of people, whereas concentration decreases southward (with the exception of certain cities). It is important to emphasize that population so far concentrated around development nodes and that the sparsely populated areas at the same time got the character of „problematic“ because they do not have a strong development pole in the border zone that could concentrate population around them. These areas cover the southern part of Podrinje (in physical-geographical terms the Upper Podrinje).

The sex and age structure represent the biological structure because it is conditioned primarily by the natural changes of population. The sex and age population structure can be affected by various natural and social factors. The biological population structure is of great importance for other population structures. The direct consequence of the war in this region is the intensification of the population aging process. According to the 1991 census (Fig. 4), the Podrinje region was characterized by

старосна структура. У свим општинама и градовима највећи удио у укупном броју становника имала је старосна група 15–64 године, то јесте зрело становништво. Детаљнијом анализом ове старосне групе утврђено је да су старосне групе до 35 година чиниле већину становништва. Када се упореде старосне групе 0–14 и 65 и више година, уочава се да је на цијелом простору удио младог становништва био већи од удјела старог.

a relatively favorable age structure. In all municipalities and cities, the largest share in the total population had the age group of 15–64, i.e. the mature population. A more detailed analysis of this age group shows that age groups up to 35 years constituted the majority of the population. When comparing the age groups of 0–14 and 65+, it is noticeable that the share of the young population is higher than the share of the old population.

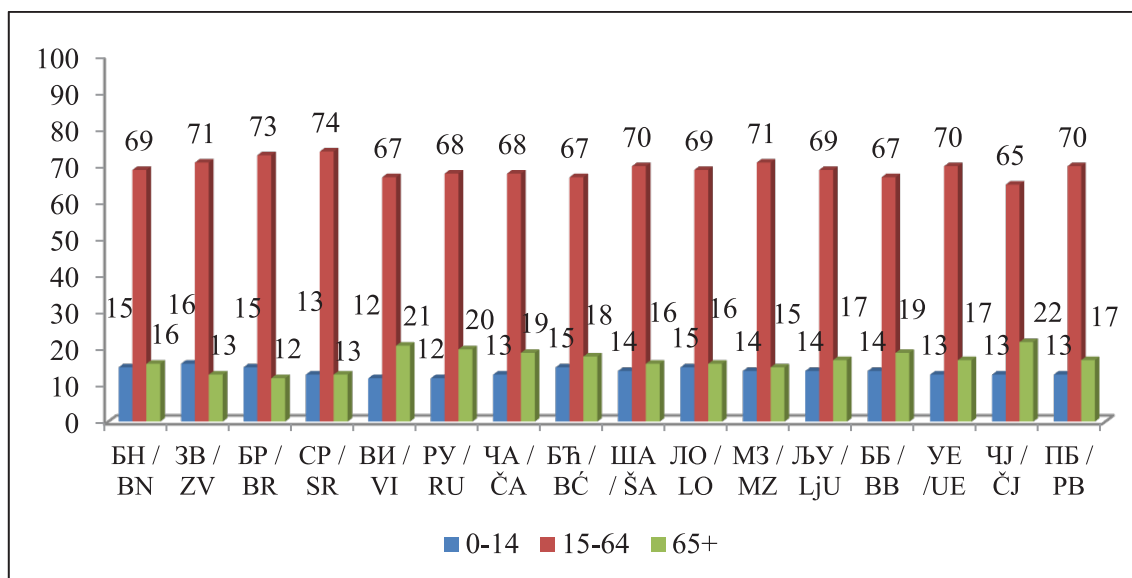

Сл. 4. Старосна структура становништва Подриња према попису становништва из 1991. године (у %)

Fig. 4. Age structure of the population in Podrinje according to the 1991 census (in %)

Према подацима пописа становништва из 2011. и 2013. године (Сл. 5), старосна структура показује извјесне промјене у односу на 1991. годину. И даље је најбројнија старосна група у интервалу 15–64 године, али у оквиру ње преовладавају старосне групе 50–54, 55–59 и 60–64 године. За разлику од стања из 1991. године, савремено стање карактерише већи удио старог становништва (65+ година) у односу на младо становништво (0–14 година). Разлози за уочене негативне промјене у старосној структури становништва Подриња су бројни, а у првом реду то су ратна страдања и деструкција, присилне миграције, процес избјеглиштва и укупни пад наталитета.

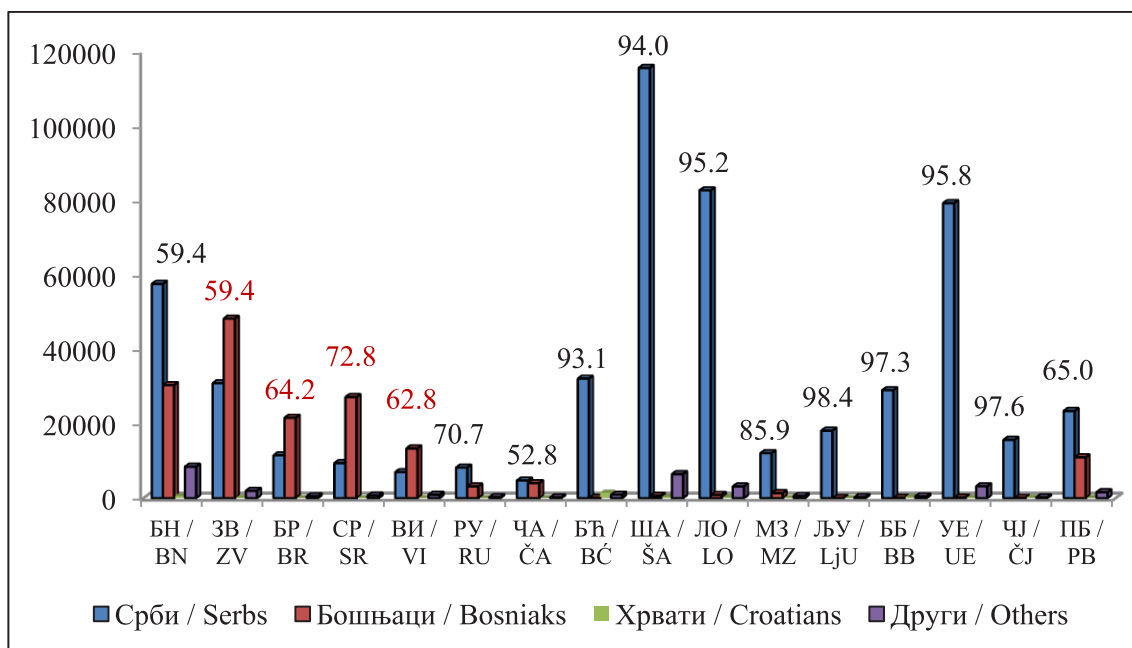
According to census data from 2011 and 2013 (Fig. 5), age structure shows some changes compared to 1991. The largest age group is still population in the age interval of 15–64 years; however, within it the age groups of 50–54, 55–59 and 60–64 years have the majority. Unlike the 1991, the contemporary age structure is characterized by a higher share of the old population (65+ years) compared to the young population (0–14 years). Reasons for the observed negative changes in the population age structure in Podrinje region are numerous, primarily war, forced migrations, refugee process and overall decline in birth rates.

Сл. 5. Старосна структура становништва Подриња према последњем попису (у %)
Fig. 5. Age structure of the population in Podrinje according to the last census (in %)

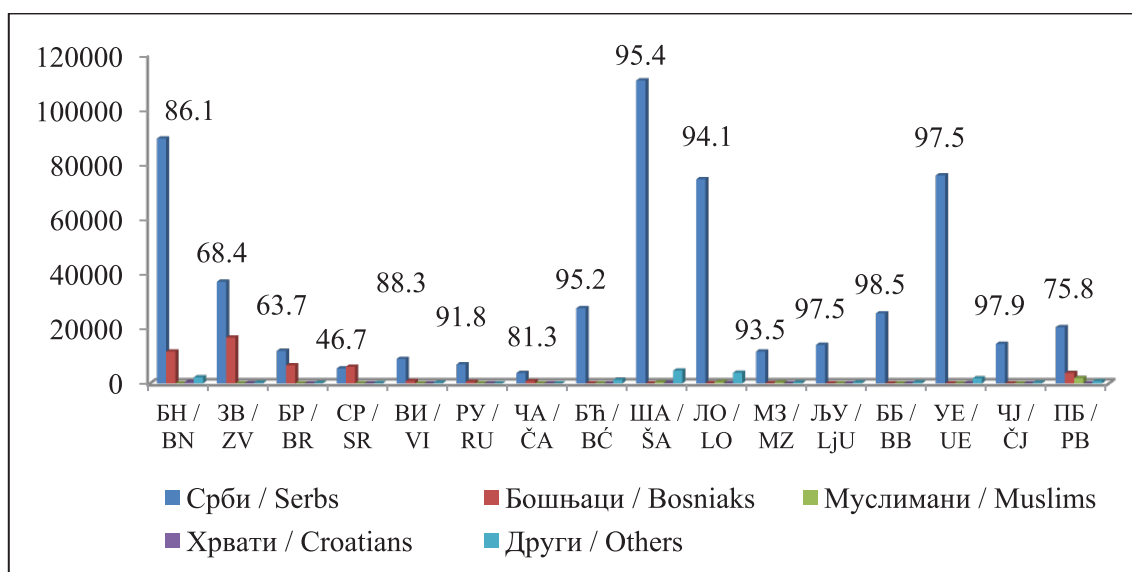
За трансграничну сарадњу и формирање потенцијалног трансграничног региона, у условима политичке, вјерске или националне напетости, од важности је национална структура становништва са обје стране државне границе. Сл. 6 показује удио најбројнијих националних група према попису из 1991. године. Србија је имала хомоген национални састав са доминантно српским становништвом. У пограничном простору Републике Српске национални састав мање је хомоген. На простору Зворника, Братунца, Сребренице и Вишеграда доминантно становништво (преко 50 %) било је бошњачко. Савремену националну структуру са обје стране границе карактерише етнички хомоген састав становништва у коме Срби чине већину (Сл. 7). Само у Сребреници преовладава бошњачко становништво (53.2 %). Уочене промјене у националној структури директна су посљедица ратних страдања: миграција Срба ка Србији, Бошњака ка унутрашњости Босне и Херцеговине и емиграције обје националне групе ка земљама у окружењу.

For cross-border cooperation and the formation of a potential cross-border region, in terms of political, religious or national tensions, the national structure of the population on both sides of the state border is of great importance. Fig. 6 shows the share of the most numerous national groups according to the 1991 census. Serbia had a homogeneous national composition with dominant Serbian population. In the border region of Republic of Srpska, the national composition was less homogeneous. In the areas of Zvornik, Bratunac, Srebrenica and Višegrad, the dominant population (over 50 %) was Bosniak. The contemporary national structure on both sides of the border is characterized by the ethnic homogeneous composition of the population in which the Serbs form the majority (Fig. 7). Only in Srebrenica Bosniak population still prevails (53.2 %). The observed changes in the national structure are a direct consequence of the war, i.e. the migration of Serbs towards Serbia, Bosniaks towards the interior of Bosnia and Herzegovina, and the emigration of both national groups towards other countries in the region.

Сл. 6. Национална структура становништва у Подрињу 1991. године (у %)

Fig. 6. The national structure of the population in Podrinje in 1991 (in %)

Сл. 7. Национална структура становништва у Подрињу према последњем попису (у %)

Fig. 7. The national structure of the population in Podrinje according to the last census (in %)

Просторно-функционална организација
„кореспондентних“ насеља у Подрињу

Spatial-functional organization of
„correspondent” settlements in Podrinje

Како би се утврдио могући степен пограничне повезаности насеља и развоја потенцијалних „кореспондентних“ насеља, неопходно је урадити анализу њихових основних савремених карактеристика. У овом поглављу дати су резултати компаративне

In order to determine the possibilities of settlements cross-border connectivity and development of potential „correspondent” settlements, it is necessary to carry out an analysis of their basic contemporary characteristics. This chapter provides

демографске анализе насеља кореспондената, то јесте њихових општинских средишта, затим оцјена саобраћајне повезаности и друге инфраструктурне опремљености, као предуслова повезивања пограничних територија, али и њиховог повезивања са унутрашњости, те анализа размјештаја граничних прелаза како би се утврдио степен пропусности државне границе.

Присутност становништва посматрана је с аспекта његове активности и остваривања основних животних потреба, а инфраструктура кроз функцију повезивања и као средство просторног интегрисања.

Предуслов функционисања и развоја сваког простора јесте присутност и активност становништва. За погранични простор то је од изузетне важности, како би комплетна територија једне државе тежила уравнотеженом развоју. Простор Подриња у демографском смислу трпи последице ратних дешавања, али и маргинализовања, те трајног запостављања.

Демографски потенцијал предуслов је покретању активности у простору и претпоставља веће потребе за радним мјестима и услугама, као и веће гравитационо подручје. Посматрајући цијелу регију, уочава се да су у јужном дијелу Подриња сва насеља пограничног простора на територији Србије већа од својих кореспондентних насеља у Републици Српској (Таб. 2). На сјеверу регије већа насеља која припадају Републици Српској су Бијељина и Зворник, који су регионални центри и имају статус града.

Анализа стопе незапослености показује да насеља у Републици Српској имају веће стопе незапослености од кореспондентних насеља у Србији (Таб. 2). Изузетак је кореспондентни пар Зворник–Лозница.

Упоредјујући ниво незапослености насеља са нивоом држава (ентитета) закључује се да сва насеља у Републици Српској (осим Бијељине и Братунца) имају веће стопе незапослености од ентитетског просјека (25.21 %). На територији Србије већу стопу незапослености у односу на државни просјек

the results of comparative demographic analysis of the correspondent settlements, their municipal centers, the assessment of traffic connections and other infrastructure facilities, as a prerequisite for linking border areas as well as connection with the interior, and an analysis of border crossing points to determine the degree of permeability of the state borders.

The population was analyzed in terms of their activity and possibilities to meet basic needs for services, and the infrastructure as a connecting function and a way of spatial integration.

Population and its activity are the prerequisite for the functioning and development of each area. For the border areas, this is of utmost importance in order to achieve a balanced development over the entire state territory. The Podrinje region, in demographic terms, suffers the consequences of the war, but also of marginalization and permanent neglect.

Demographic potential is a prerequisite for initiating activities in a certain geographical area and presupposes higher needs for jobs and services, as well as a larger gravitational zone. By observing the entire region, it is noted that in the southern part of Podrinje all settlements in the border area on the territory of Serbia are larger than their correspondent settlements in the Republic of Srpska. In the northern part of the region, larger settlements in the Republic of Srpska are Bijeljina and Zvornik, which are regional centers and have the city status.

The analysis of unemployment rates shows that the settlements in the Republic of Srpska have higher unemployment rates than their correspondent settlements in Serbia (Tab. 2). The exception is the correspondent pair Zvornik–Loznica.

The comparison of unemployment rates of the settlements and the state (entity) averages shows that all settlements in the Republic of Srpska (except Bijeljina and Bratunac) have higher unemployment rates than the entity average (25.21 %). In Serbia, higher

Таб. 2. Број становника и стопа незапослености у Подрињу према последњем попису
 Tab. 2. Population and the unemployment rate in Podrinje according to the last census

Општине и градови / Municipalities and cities	Број становника / Population	Стопа незапослености (у %) / Unemployment rate (in %)
БН / BN; БЋ / BĆ	41121 6488	22.98 10.32
ЗВ / ZV; МЗ / MZ; ЛО / LO	11082 4407 19212	29.64 22.79 33.22
БР / BR; ЉУ / LjU	7530 3929	17.07 12.59
СР / SR; ББ / BB	2241 9148	28.13 14.25
ВИ / VI; УЕ / UE	5203 52646	40.31 18.94
РУ / RU; ПБ / PB	1675 14920	31.76 29.42

(22.43 %) имају Лозница, Мали Зворник и Прибој. Узимајући у обзир оба анализирана показатеља долази се до закључка да је погранични простор Републике Српске у Подрињу демографски и економски слабији од пограничног простора Србије, али да у суштини читав регион представља мање развијено подручје наспрам држава (ентитета) којим припадају.

Висок удио запослених у терцијарном и квартарном сектору и висок ниво урбанизованости у централним насељима (Таб. 3) указује на недостатак базних привредних дјелатности и активности у руралном простору уопште, те се процес терцијаризације не може третирати као позитиван.

Од густине и квалитета саобраћајне инфраструктуре зависи доступност неког простора, његово вредновање, те могућност регионалног повезивања. Када је ријеч о Подрињу, ради се о простору који се одликује неравномјерним просторним размјештајем и густином саобраћајница. У поређењу са јужним дијелом, сјеверни дио региона има гушћу мрежу саобраћајница вишег ранга. Издвајају се подручја Семберије на територији Републике Српске, те Мачве у Србији, који због свог положаја представљају центре прекограничне

unemployment rates compared to the state average (22.43 %) are recorded in Loznica, Mali Zvornik and Priboj. Based on both analyzed indicators, it is clear that the Podrinje border area in the Republic of Srpska is demographically and economically weaker than the border area of Serbia, but that essentially the entire region represents a less developed area of the state (entity) they belong.

A high share of employees in the tertiary and quaternary sectors and a high level of urbanization in the central settlements (Tab. 3) suggest the lack of basic economic activities and activities in the rural areas in general, so the tertiarization process cannot be treated as a positive.

The density and quality of the transport infrastructure determine the availability of certain areas, its valorization, and the possibility of regional connection. When it comes to the Podrinje, this is the area which is characterized by uneven road network spatial distribution and density. In comparison to the southern part, the northern part of the region has denser network of higher-level roads. The Semberija area on the territory of the Republic of Srpska and the Mačva area in Serbia stand out; due to their position, they represent

Таб. 3. Економска структура становништва и степен урбанизованости насеља у Подрињу према последњем попису (у %)

Tab. 3. The economic structure of the population and the degree of urbanization in Podrinje according to the last census (in %)

Општине и градови / Municipalities and cities	Удио запослених у примарном сектору / Share of employees in the primary sector	Удио запослених у секундарном сектору / Share of employees in the secondary sector	Удио запослених у терцијарном и квартарном сектору / Share of employees in tertiary and quaternary sector	Степен урбанизованости / Degree of urbanization
БН / BN	27.74	22.34	49.91	39.59
ЗВ / ZV	18.62	34.83	46.55	20.37
БР / BR	35.14	28.17	36.69	40.37
СР / SR	24.03	30.76	45.22	19.16
ВИ / VI	7.22	30.07	62.71	51.42
РУ / RU	24.08	28.12	47.80	22.10
ЧА / ČA	31.46	25.37	43.17	44.88
БЋ / BĆ	58.71	12.66	28.63	22.46
ША / ŠA	23.44	26.46	50.09	46.53
ЛО / LO	11.59	32.82	55.58	24.22
МЗ / MZ	14.00	33.41	52.58	35.31
ЉУ / LjU	49.50	22.06	28.45	27.15
БВ / BV	37.90	28.04	34.06	35.15
УЕ / UE	11.48	35.19	53.34	67.46
ЧЈ / ČJ	27.06	20.38	52.57	22.62
ПВ / PV	19.84	29.85	50.30	54.99

интеракције. Подриње је испресјецано путевима различитог ранга и квалитета и управо на мјестима гдје саобраћајнице повезују двије државе настала су кореспондентна насеља. Једна од најважнијих саобраћајница, која пресеца Подриње пружајући се правцем исток–запад, јесте европски пут Е–761 који из правца Србије преко Ужица улази у Вишеград на територију Републике Српске и завршава у Бихаћу у Федерацији Босне и Херцеговине. Ова саобраћајница добија на вриједности када се сагледа њен регионални положај, јер

the centers of cross-border interaction. The Podrinje area is covered with roads of different grades and quality, and in places where the roads connecting two countries, correspondent settlements were formed. One of the most important roads that cross Podrinje along the east–west direction is the European road E-761 which enters Višegrad from the direction of Serbia through Užice to the territory of the Republic of Srpska and ends in Bihać in the Federation of Bosnia and Herzegovina. This roadway gains importance because of its

омогућава спајање са ауто-путем А класе (А1 у Србији, који повезује сјеверну Србију са јужном). На овај начин насеља Подриња могу свој утицај ширити у унутрашњост држава којима припадају. Посматрајући меридијански правац, поново се испољава неравномјерност у заступљености саобраћајница између сјевера и југа региона. Средишњим дијелом Подриња са обе стране границе, у сјеверном дијелу све до Склана, воде саобраћајнице регионалног и магистралног карактера. У остатку региона идући ка југу карактер саобраћајница прелази у локалне путеве у Републици Српској, да би након Перућца престала континуирана саобраћајна покривеност меридијанског правца Подриња. За шире регионално повезивање цијелог региона Југоисточне Европе за сада је најприступачнији паневропски коридор Х када је у питању друмски саобраћај и паневропски коридор VII када се ради о воденом (ријечном) саобраћају. Након изградње планираног крака паневропског коридора Vc, погранични простор Републике Српске имаће веће могућности за регионално повезивање. Тренутна саобраћајна инфраструктурна опремљеност у спрези са демографским капацитетом условила је интензитет и правце активности становништва у Подрињу. Према резултатима студије „Бројање возила на мрежи путева у Републици Српској“ за 2015. годину (Јавно предузеће „Путеви Републике Српске“ д.о.о., 2017), погранични простор Републике Српске одликује се изузетном неравномјерношћу у фреквенцији саобраћаја возила на мрежи локалних, регионалних и магистралних путева. Сјеверни дио Подриња (од Зворника до Бијељине) карактерише висок степен фреквенције возила, како између насеља у Републици Српској, тако и према кореспондентним насељима у Србији (Бијељина–Бадовинци, Зворник–Лозница, Зворник–Мали Зворник). Истовремено, јужно од Зворника фреквенција возила опада (како између насеља у Републици Српској, тако и према кореспондентним насељима у Србији).

Узајамно функционисање становништва кореспондентних насеља смјештених на ријекама и уз државну границу умногоме

regional position – it enables the connection with the A class highway (A1 highway in Serbia which connects northern with the southern Serbia). In that way, the Podrinje settlements can spread their influence towards the countries' interiors. In the meridian direction, the aforementioned unevenness in number of roads between the northern and the southern part of the region is reflected again. Through the central part of Podrinje on both sides of the border, in the northern part all the way to Skelani, there are regional roads and highways. In the rest of the region, moving southward, the character of the roads in the Republic of Srpska is changing to the local roads, and after Perućac the continuous traffic coverage in the meridian route stops. For the broader regional connection of the entire Southeast Europe region, the most accessible is the Pan-European Corridor X when it comes to road transport and the Pan-European Corridor VII when it comes to water (river) transport. After the construction of planned branch of the pan-European corridor Vc, the border area of the Republic of Srpska will have greater opportunities for regional integration. Current traffic infrastructure (in conjunction with demographic capacity) conditions the intensity and directions of the population activities in Podrinje. According to the results of the study „Vehicle counting on the road network of the Republic of Srpska“ for 2015 (Јавно предузеће „Путеви Републике Српске“ д.о.о., 2017), the border area of the Republic of Srpska is characterized by exceptional unevenness in the frequency of vehicles traffic on the network of local, regional and main roads. The northern part of the Podrinje region (from Zvornik to Bijeljina) is characterized by a high vehicle frequency between settlements in the Republic of Srpska and their correspondent settlements in Serbia (Bijeljina–Badovinci, Zvornik–Loznica, Zvornik–Mali Zvornik). At the same time, southward of Zvornik, the frequency of vehicles is decreasing – between both settlements in the Republic of Srpska and their correspondent settlements in Serbia.

је условљено степеном покривености инфраструктуром, у првом реду граничним прелазима и мостовима, али и укупном активношћу у простору. Премошћавање ријеке Дрине у прошлости реализовано је скелским превозом који је данас ишчекао из употребе. Мостови преко ријеке Дрине чине кључни инфраструктурни елемент у прекограничном повезивању, али прије свега у међусобном функционисању пограничних насеља. Гранични прелази лоцирани су управо у непосредној близини мостова. Простор Подриња има релативно довољан број граничних прелаза, међутим њихов квалитет није на задовољавајућем нивоу те су неки у фази реконструкције и модернизације (Мали Зворник, Трбушница и Котроман), а на граничном прелазу Бадовинци у току је изградња у складу са стандардима Европске уније (Републичка агенција за просторно планирање, 2010, стр. 214). Поред обнове инфраструктуре, важан сегмент за трансграничну сарадњу јесте ефикасно спровођење одлука када се ради о оснивању и функционисању граничних прелаза. Примјер негативне праксе је новоизграђени мост Братолјуб који спаја Братунац и Љубовију, на коме након више од годину дана не постоји гранични прелаз.

Степен могућности остваривања основних животних потреба зависи како од квалитета саобраћајне инфраструктуре, тако и од постојања садржаја друштвене инфраструктуре. Недостатак неког од наведених елемената инфраструктуре условљава правце преусмјеравања становништва према најближим просторима који тај елемент посједују. Урбана насеља у Подрињу опремљена су основним нивоом друштвене инфраструктуре када се ради о образовању и здравственој заштити становништва (Таб. 4), то јесте сва посједују средњу школу и дом здравља. У већини насеља постоји средњошколски центар са више смјерова, а у неким има неколико самосталних средњих школа – седам у Бијелини, девет у Шапцу и седам у Ужицу. Када је ријеч о институцијама

The mutual functioning of the population in correspondent settlements located on rivers and along the state borders is largely conditioned by the degree of infrastructure coverage, primarily border crossings and bridges, as well as overall activity in the area. The bridging of the Drina River in the past was carried out by scaffolding, which has disappeared from use today. Bridges over the Drina River constitute a key infrastructure element in cross-border linkage, but primarily in the interaction of border areas. Border crossings are located just near the bridges. The Podrinje region has a relatively sufficient number of border crossings, however, their capacity is not at a satisfactory level; therefore, some are in reconstruction and modernization (Mali Zvornik, Trbušnica and Kotroman), and construction at the border crossing Badovinci is in line with the European Union standards (Републичка агенција за просторно планирање, 2010, p. 214). In addition to the infrastructure renovation, an important segment for cross-border cooperation is the effective implementation of decisions when it comes to the establishment and functioning of border crossings. An example of negative practice is the newly built Bratoljub Bridge that connects Bratunac and Ljubovija, where after more than a year there is no border crossing.

The possibilities to meet basic needs for services depend on both the transport infrastructure quality and the existence of social infrastructure contents. Lack of any of these infrastructure elements determines the routes of redirecting the population to the closest regions with those elements. Urban settlements in Podrinje are equipped with the basic level of social infrastructure when it comes to education and health – there is a secondary school and a health center (Tab. 4). In most settlements there is a high school center with several departments, and in some settlements there are several independent secondary schools – seven in Bijeljina, nine in Šabac and seven in Užice. When it comes

вишег ранга, насеља су неједнако опремљена. Болницу посједују само два од седам насеља у пограничном региону у Републици Српској (Бијељина и Зворник), а у пограничном региону Србије болницу имају четири општинска средишта (од укупно девет). Становништво користи услуге болнице у непосредном окружењу у држави којој припадају, изузимајући становништво Вишеграда које је упућено на болницу у Ужицу и становништво Руда упућено на болницу у Прибоју. Бројем институција високог образовања истиче се Бијељина као центар високог образовања (четири државна и једанаест приватних факултета), док се у осталим општинским средиштима налази по један факултет или истурено одјељење факултета чије је сједиште у неким већим градовима.

to institutions of higher rank, settlements are not equally equipped. Only two out of seven settlements in the border region of the Republic of Srpska (Bijeljina and Zvornik) and four municipal centers out of nine in the border region of Serbia have a hospital. The population uses the hospital services in the immediate surroundings in the country to which they belong, excluding the population of Višegrad who is going to the hospital in Užice and the population of the Rudo who is going to the hospital in Priboj. Bijeljina, with numerous higher educational institutions (four state and eleven private faculties), is an important center of higher education, whereas in other municipal centers there is one faculty or department of the faculty whose headquarters are in some major cities.

Таб. 4. Опремљеност насеља неким елементима друштвене инфраструктуре

Tab. 4. Some elements of social infrastructure in settlements

Општине и градови / Municipalities and cities	Високошколска установа / Higher education institution	Средња школа / High School	Болница / Hospital	Дом здравља / Community Health centre
БН / BN	+	+	+	+
ЗВ / ZV	+	+	+	+
БР / BR	-	+	-	+
СР / SR	+	+	-	+
ВИ / VI	+	+	-	+
РУ / RU	-	+	-	+
ЧА / ČA	-	+	-	+
БЋ / BĆ	-	+	-	+
ША / ŠA	+	+	+	+
ЛО / LO	+	+	+	+
МЗ / MZ	+	+	-	+
ЉУ / LjU	-	+	-	+
ББ / BV	+	+	-	+
УЕ / UE	+	+	+	+
ЧЈ / ČJ	+	+	-	+
ПБ / PB	-	+	+	+

Кореспондентна насеља у Подрињу разликују се према инфраструктурној опремљености и демографском потенцијалу. Боље опремљена и демографски „јача“ насеља свој утицај преносе на своје кореспонденте и представљају центре развоја. „Овакав центар развоја има интегративну улогу у условима мира и сарадње између двије или више држава“ (Zekanović & Petrašević, 2018, стр. 186). Према анализираним показатељима „јача“ насеља налазе се (са појединим изузецима) на територији Србије, а можемо их означити као потенцијалне центре развоја.

ЗАКЉУЧАК

Трансгранична сарадња и оснивање трансграничних региона представљају модалитет коме Босна и Херцеговина треба тежити како би успоставила равномјеран територијални развој. Због облика и правца пружања, њен ентитет, Република Српска, има веће могућности за укључивање у трансграничне интеграције. Због хомогености пограничног простора по више аспеката са Србијом, регион Подриње треба бити у фокусу интересовања када је ријеч о трансграничним регионима. Велику улогу у процесу трансграничне сарадње имају пограничне административно-територијалне јединице (општине и градови) са обје стране границе, коју у овом случају чини ријека Дрина. Комплексном анализом утврђено је да је простор Подриња неуједначено развијен и маргинализован, те да се у оквиру њега јужни дио региона може окарактерисати као национално проблемско подручје за обје државе. Неравномјерна дистрибуција становништва, ниска густина насељености и висок степен урбаности указују на негативне процесе деаграризације и дерурализације и тенденцију пражњења руралног простора у датом региону. Као центри развоја и полуге трансграничног повезивања намећу се градови и општинска средишта пограничног простора. Поред досадашњих иницијатива повезивања на државном нивоу (на примјер,

Correspondent settlements in Podrinje are different in terms of infrastructure and demographic potential. Better equipped and demographically „stronger“ settlements transfer their influence to their correspondents and represent development nodes. „This development node has an integrative role in conditions of peace and cooperation between two or more countries.“ (Zekanović & Petrašević, 2018, p. 186). According to the analyzed indicators, stronger settlements are (with certain exceptions) on the territory of Serbia, and we can label them as potential development nodes.

CONCLUSION

Cross-border cooperation and the formation of cross-border regions are modalities that Bosnia and Herzegovina should strive to in order to achieve balanced spatial development. Due to the shape and provision direction of its entity the Republic of Srpska has greater opportunities for inclusion in cross-border integration. Due to the homogeneity of the border area in several aspects with Serbia, the Podrinje region should be in the focus of interest when it comes to the formation of cross-border regions. The administrative-territorial units (municipalities and cities) on both sides of the border, which in this case is the Drina River, play a major role in transnational cooperation. The complex analysis showed that the Podrinje region is unevenly developed and marginalized, and that within it the southern part of the region can be characterized as a national problem area in both countries. The uneven population distribution, low population density and high degree of urbanity indicate negative processes of deagrarianization and deruralization and the tendency of rural areas emptiness in this region. Cities and municipal centers of the border area are imposed as development nodes and levers of cross-border linking. In addition to the existing state-level interconnection initiatives (e.g. the Agreement on Special Parallel Connections),

Споразум о специјалним паралелним везама) неопходно је паралелно повезивање јединица локалне самоуправе са обје стране границе. Анализирана насеља, иако нису типични примјери кореспондентних (као погранична насеља у Посавини), треба усмјеравати на директну међусобну сарадњу, те ће у просторно-функционалном смислу имати улогу „шавова“ у повезивању пограничног простора Републике Српске и Србије у јединствен трансгранични регион Подриње. Из тог разлога неопходно је развијати њихове функционалне и инфраструктурне капацитете.

Трансграничну сарадњу треба усмјерити на интегрално управљање пограничним простором, а базирати на потенцијалима датог простора. У региону Подриње међу основним развојним потенцијалима су природни ресурси, очувано културно наслеђе и енергетски хидропотенцијал. Слив ријеке Дрине, због наведених потенцијала чини сложену амбијенталну цјелину антропогених и природних мотива са великим могућностима туристичке валоризације. Репрезентативни примјери добре праксе су новоосновани Национални парк „Дрина“ и археолошки музеј „*Municipium Malvesiatium*“ на територији општине Сребреница. Основне одлике Националног парка „Дрина“ јесу изузетан диверзитет флоре и фауне, те присуство ендемичних и реликтних врста. У трансграничном смислу наслања се на Национални парк „Тара“ у Србији, те са њим чини јединствену цјелину. Оснивањем трансграничног региона „Подриње“ успоставио би се континуиран процес валоризације и заштите заједничких добара. Први корак ка трансграничној сарадњи је израда интегралних просторних планова посебне намјене за издвојене просторне цјелине од заједничког значаја.

parallel linking of local self-government units on both sides of the border is necessary. The analyzed settlements, although they are not typical examples of correspondents (as border settlements in Posavina region), should focus on direct mutual cooperation, and in the spatial-functional terms they should play the role of „seams“ in connecting the border area of the Republic of Srpska and Serbia to one cross-border region of Podrinje. For this reason, it is necessary to build further their functional and infrastructural capacities.

Cross-border cooperation should focus on the integrated management of the border area, based on these area potentials. In the Podrinje region, the main development potentials are natural resources, preserved cultural heritage and hydropower potential. Given the stated, the Drina River basin forms a complex ambient unity of anthropogenic and natural motives with great possibilities for tourist valorization. Good practice examples are the newly established National Park „Drina“ and the archaeological museum „*Municipium Malvesiatium*“ on the territory of the Srebrenica municipality. The main features of the National Park „Drina“ are the exceptional diversity of flora and fauna, with endemic and relict species. For cross-border cooperation, it is important because it relies on the National Park „Tara“ in Serbia and makes one entity with it. By creating the cross-border region „Podrinje“, a continuous valorization and protection of this area values would be established. The first step towards the cross-border cooperation is the creation of special purpose area spatial plan for this integral spatial entity of mutual interest.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

- Грчић, М. (2002). Концепт граничног региона. У С. Станковић (Ур.), *Зборник радова са научног скупа „Проблеми ревитализације пограничних крајева Југославије и Републике Српске“* (стр. 11–21). Београд: Географски факултет Универзитета у Београду.
- Javno preduzeće „Putevi Republike Srpske“ d.o.o. (2017). *Brojanje vozila na mreži puteva u Republici Srpskoj – 2015. godina*. Banja Luka: Autor.
- Републичка агенција за просторно планирање. (2010). *Просторни план Републике Србије 2010–2014–2021* (Нацрт). Београд: Аутор.
- Степић, М. (1995). Подриње – од пограничне регије до потенцијалне осовине развоја. *Гласник Српског географског друштва*, 75(1), 27–36.
- Székely, A. (2013). Border Region Structures. *Analecta Technica Szegedinensia*, 7(1–2), 64–70. doi:10.14232/analecta.2013.1-2.64-70
- Тодоровић, М. (2002). Неки елементи развоја пољопривреде пограничних области у Србији. У С. Станковић (Ур.), *Зборник радова са научног скупа „Проблеми ревитализације пограничних крајева Југославије и Републике Српске“* (стр. 89–102). Београд: Географски факултет Универзитета у Београду.
- Zekanović, I., & Petrašević, A. (2018). Political-Geographical Valorization of the Border Space of Bosnia and Herzegovina in the Function of Identification of Possible Directions of Transborder Cooperation and formation of Perspective Transborder Regions. In T. Komornicki, J. Wang, G. Romanescu, P. Djurovic, A. Holt-Jensen, T. Karacostas, P. Bagoli Simo, E. Panidi, M. Zorn, G. Zhelezov, S. Bouzarovski, K. Kocak, R. Privitera, B. Markoski, K. Donert, R. Ciglic, S. Klempic Bogadi, J. Hall, B. Gao, V. Székely, N. Živković, & R. Hanxhari (Eds.), *Proceedings of the 4th International Scientific Conference GEOBALCANICA 2018* (pp. 179–189). Ohrid, Republic of Macedonia: Geobalcanica Society.
- Живановић, В. (2014). Природни потенцијали у функцији регионалног развоја и диференцијације Подриња. *Зборник радова – Географски факултет Универзитета у Београду*, 62, 61–90. doi:10.5937/zrgfub1462061Z
- Живковић, М. (2007). Трансгранчни региони – Нови облик регионалног географског испољавања и просторно-функционалног организовања. У М. Грчић, Р. Ђато, & С. Стаменковић (Ур.), *Зборник радова са научног скупа „Србија и Република Српска у регионалним и глобалним процесима“* (стр. 151–156). Београд: Географски факултет Универзитета у Београду, Природно-математички факултет Универзитета у Бањој Луци.
- Живковић, М., Папић, Д., & Станојевић, М. (2013). Трансгранични развој у функцији рјешавања регионалних диспаритета Републике Српске. У Р. Ђато (Ур.), *Зборник обиљежавања 20. годишњице Географског друштва Републике Српске* (стр. 315–322). Бања Лука: Географско друштво Републике Српске.
- Živković, M., Mandić, M., Papić, D., & Stanojević, M. (2016a). Cross-Boundary Cooperation as a Factor of Development of Bosnia and Herzegovina within the EU Integration Processes. *International Journal of Economics and Management Systems*, 1, 208–213.
- Živković, M., Mandić, M., Papić, D., & Stanojević, M. (2016b). Cross-Boundary Cooperation in Service of Development of Bosnia and Herzegovina – The Sample of Priority Backward Areas along the Borderline. *WSEAS Transactions on Environment and Development*, 12, 326–331.